

NEMZETI KÉRDÉS ÉS ÖNRENDELKEZÉSI JOG

Irta: KOVÁCS KÁROLY (Pozsony)

A nemzetiségi kérdés napjaink egyik legaktuálisabb kérdéseként áll a világpolitikai élet homlokterében. Különösen figyelemreméltóvá teszi az a körülmény, hogy a legutóbbi évtizedben ez a kérdés már nem szorítkozik Közép- és Kelet-Európára meg a Balkánra. Nem, dialektikusan gondolkozók számára paradoxnak látszó jelenségeket tapasztalunk. A kozmopolita szellem és a nemzetköziséget hirdető mozgalmak kibontakozásával párhuzamosan a kis népek egész serege ébred nemzeti öntudatra. Néptöredékek, melyek eddig csak az etnológia számára léteztek, máról holnapra fejlesztik ki és formálják át nyelvüket. Írást szerkesztenek. Használhatóvá teszik azt az irodalmi és tudományos tevékenység számára. Együttal azt is látjuk, hogy ez a nemzeti öntudatra ébredés nem föltétlenül a tökéletes fejlődés kísérő-jelensége. Oroszországban pl., ahol ma a tökéletes fejlődéssel ellentétes irányú kibontakozást tapasztalunk, nem kevésbé, sőt fokozott mértékben érvényesek az előbbieik. Föltétlenül de kell szögeznünk ezek után a tapasztalatok után, hogy a nemzeti nyelv és nemzeti intézmények kialakulása, mint a kultúra formái, nem kizárólagosan a polgári fejlődés eredményei.

De ha ezektől az általános eredményektől a „művelt Nyugat“ felé fordulunk, itt is hasonló jelenségeket láthatunk. Európában is egészen új, bonyolult formát öltött a nemzetiségi kérdés. Itt a világháború utáni összeomlásig három kiterjedt birodalom állt fenn, melyek valóságos börtönei voltak az apró népeknek. Hosszú századok hódító-terjeszkedő politikája következtében jöttek létre ezek a birodalmak és csak a Hohenzollernek, Romanovok és Habsburgok uralmának megdőlése után változott meg a kép gyökeresen. Közép-Európának a nagyhatalmak egyensúlyrendszerére felépített rendjét apró országok váltották fel, melyek különböző nagyhatalmak köré csoportosulnak.

A kép egyöntetű. Bármelyik világrészt tekintjük is, azt látjuk, hogy a nemzetiségi kérdés úgy sokoldalúságában, mint aktualitásában sokat nyert. Az a hatalmas irodalom, mely ezen a talajon a legutóbbi másfél évtized folyamán fejlődött, mindenképpen indokolt. Nyomban hozzáférhetjük azonban azt is, hogy tartalmilag semmiképpen sem áll arányban annak fontosságával és aktualitásával. A cikkek és könyvek jórésze nem a kérdés megvilágítását vagy megoldását szolgálja, hanem annak összekuszálását és a megoldás lehetetlenné tételét. Az objektív kutatás és elemzés ezen a téren olyan feladat, mely az idevágó gazdag irodalom ellenére sem tekinthető meddőnek.

Alapjában véve nagyon kevesen ismerik ma a nemzetiségi mozgalmak valódi terjedelmét. Mindenki tudja ugyan, hogy pl. van az irkérdés, létezik a macedón-mozgalom, a dancigi-korridor és az Anschluss kérdése. De arról, hogy az ezekről a területekről más állami fenhatóság alá vágyakozók száma hatalmasan megnőtt és egyre élesebb formában jelentkezik, csak nagyon kevesek tudnak pontos adatokat. Pedig alig van ország a háború utáni Európában, melynek a nemzetiségek többé vagy kevésbé súlyos gondokat ne okoznának. Hogy csak a legfontosabbakat említsem, Spanyolországban a katalán mozgalom, mely az autonómiával távolról sincs megoldva. Angliában a jól ismert irkérdés. Franciaországban Elzász és Lotharingia német lakosága, meg az egyre aktuálisabb breton kérdés. Lengyelországban a

fehérorosz, ukrán és német nemzetiségek mellett a korridor és a vilmai probléma. Csehszlovákiában a német, szlovák, ukrán és magyar nemzetiségek. Olaszországban a német és délszláv irredenta. Jugoszláviában a horvát, magyar és bulgár lakosság stb., stb. mind ismert és napról-napra felmerülő kérdések.

Ezek közül a nemzetiségek közül nem áll valamennyi a fejlődés ugyanazon fokán. Emancipációs törekvéseik ilyképpen szükségszerűen eltérő képet mutatnak. De valamennyit egységesen jellemzi az, hogy magasabb átlagszínvonalon mozognak és sokkal nagyobb mozgékony-ságot mutatnak fel, mint a világháború előtti nemzetiségek. Ha figyelmen kívül hagyjuk is Kelet-Galicia szünet nélkül forrongó ukrán lakosságát, mindenfelé sokkal kevesebb stabilitás és sokkal több változásra irányuló készség ötlük szemünkbe. Gyakran az uralkodó nemzet minden erőfeszítése szükséges a kifele húzó erők lefékezésére.

Az európai nemzetiségi kérdések azonban ma már csak egyik szakaszát képezik a problémának. Az a lapos, főképpen egyes szociáldemokrata theoretikusok által hangoztatott nézet, mintha pl. a szocialista mozgalom győzelme kiküszöbölné a külön nemzeti kultúrákat, ma már lomtárba került. Nem egy ország fejlődése bizonyítja, hogy a nemzetköziség és a nemzeti kultúra nem zárja ki, hanem kiegészíti egymást. A következetesen szocialista eszmék megvalósítása is nagyon jól elbirja a kultúra nemzeti kereteit. A kérdés megfogalmazása ma már nem az, hogy a nemzetköziség véget vet a külön népi kultúrák sajátos fejlődésének. A történelmi tapasztalatok ennek pontosan az ellenkezőjét bizonyították be. A népi kultúrák megmaradnak a kultúra formájának, csupán annak tartalma vesz az új, céltudatos törekvéseknek megfelelő fordulatot. A surlódások és összeütközések lehetősége ezáltal kiküszöbölődik, ugyanakkor azonban a nemzeti nyelv és irodalom fejlődése nem veszít lendületéből.

Azoknak a mozgalmaknak elemzése is igazolja ezt a felfogást, melyek a legutóbbi másfélévtized alatt a nagy gyarmatok felszabadítására és önállósítására indultak meg. Kiderült, hogy sem Kína, sem India nem alkotnak egységes nyelvterületet. A nemzeti felszabaduló mozgalom kibontakozásával párhuzamosan fejlődnek a nemzetiségek is. Ha ma még egységesnek látszik az indiai kultúra, annak oka a kulturálatlanságban, a nagy tömegek, egész kisebb néptörzsek teljes homályban rejtőzésében rejlik. Csak a nemzetiségi felszabadulás után fognak ezek a nemzetiségek kulturálisan új életre születni. Ha Spencer terminológiájával akarnánk dolgozni azt mondanánk, hogy a gazdasági élet kiegészülő fejlődése és a kulturális élet nemzeti kereteinek differenciálódása párhuzamosan folynak le, miközben mindkét folyamat üteme egyenlő arányban gyorsul. Világszerte az a fejlődés halad kiérés felé, amely az elmúlt másfél évtized alatt a volt cári Oroszország területén is lejátszódott és ma már több tucat szín- és tartalom-dús új nemzeti kultúrát hívott életre.

De kiterjed a nemzetiségi kérdés az Egyesült Allamokra is. Itt a tőkés civilizáció a fejlődés visszamaradottabb fokán álló indián törzseket csaknem teljesen megsemmisítette. A nemzetiségi kérdés helyes megoldásától függ az, hogy ez a nagy adottságokkal bíró nép új fejlődésnek indulhat-e, vagy véglegesen eltűnik a föld színéről. Emellett a nagyszámu néger lakosság is nemzetiség számba megy, amelyet mind a mai napig sem sikerült a „fehér” civilizációnak asszimilálnia. Külön fejezetet foglalnak el az afrikai, ausztráliai és indonéziai gyarmatoknak a tőkés fejlődésig még el nem jutott törzsei. Végül idetartozik az elszórtan nemzetiségként jelentkező zsidó lakosság is, melyet

a nemzetközi zsidó nagytőke különféle árnyalatú cionista jelszavakkal igyekezik uszályába vonni.

Mindezek az elszórt nemzetiségi problémák nagy áradatba egyesülnek, amely hol haladó, hol meg hátráló törekvéseket usztat a hátán.

Felmerül az a kérdés, hogy milyen helyet foglal el a nemzetiségi kérdés napjaink problémáinak tömkelegében. Megtartotta-e ma is azt az átütő jellegét, amellyel a nagy nemzetiségi államok kialakulása idején, a polgári forradalmak korszakában birt? Nem férhet kétség ahhoz, hogy a hazafiasság jelszava valamikor nagyon komoly forradalmi jelszó volt. Kérdés: milyen mértékben és mennyit őrzött meg napjainkban is ebből az erősen haladó jellegéből, vagy mennyiben lett maradi törekvések jelszavává.

A ma uralkodó elméletek nagyon megoszlanak ebben a kérdésben. Az objektív kutatás azonban minden országban arra az eredményre jut, hogy a nemzetiségi kérdés ma is megőrizte erősen haladó jellegét, bár nem olyan mértékben, amilyennel a nagy polgári forradalmak idején birt. A nemzetiségi kérdés éppen ezért ma már nem elsődleges kérdés. Nem sarkpontja többé azoknak a problémáknak, melyek ma az emberiséget mozgatják. De nagyon hathatósan támaszthatják alá ezeknek a problémáknak megoldását, ha sikerült a nemzetiségi kérdést helyes irányvonalába beállítani.

Egy adott kérdéssel kapcsolatban konkretizálva a következőkről van szó. Ha az ír-kérdést vesszük alapul, akkor azt kell mondanunk, hogy az önmagában véve nem jelent haladó irányzatot. Hiszen éppen a legutóbbi események bizonyítják, hogy az ír önállósulási törekvések hajtóerői különböző fasiszta szervezetek. A tudatos haladó törekvések nem mindenáron önállósulási célokat szolgálnak, hanem az angol munkássággal karöltve fordulnak az angol imperializmus egész rendszere ellen. Az ír-kérdés azt bizonyítja, hogy ez a konkrét nemzetiségi mozgalom csak abban az esetben haladó, ha egy általánosabb haladó mozgalomnak szegődik fegyvertársává. Hozzátehetjük: megvalósulásának is csak ebben az esetben vannak kilátásai. Annak az elégedetlenségnek, mely napjainkban uralja az önálló keretekkel nem bíró, önmagukkal nem rendelkező nemzetiségeket, van feszítő ereje és ez helyes módszerrel a dialektikusan felfogott emberi haladás szolgálatába állítható. De csak leszarmaztatott kérdésként. A nemzetiségek tömegeit ma már erősebben mozgatják az osztályellentétek nyílt kérdései, mint az azokat visszatükröző nemzetiségi önállósági törekvések. Ez azonban nem mindig tudatos és gyakran tudatosítása is nehéz feladat. De hovatovább mind nyilvánvalóbbá lesz, hogy ez utóbbi az előbbinek átfogóbb keretei között, minden mai függőségi viszony formai és tartalmi megváltoztatásával nyerhet kielégítő megoldást.

Ez a helyzet úgy Európában, mint a többi földrészen. A mi földrészünknek azonban több olyan nemzetiségi különlegessége van, amely döntő bizonyítékát szolgáltatja a fenti állításoknak. Vegyük pl. elemzés alá a jól ismert „Anschluss” kérdést. Senki sem vonhatja kétségbe, hogy itt egy olyan nemzetiségi probléma vár megoldásra, mely évszázadok óta vajudik és még a polgári forradalmak idejéből maradt Európára örökségképpen. Két megegyező nyelvű és megegyező kulturájú nép él külön hatalmi keretek között egymás mellett. A különböző gazdasági és hatalmi érdekszempontok féltetelével semmi sem álláná útját a két testvérnép egyetlen családdá olvadásának. De ezek a konkrét hatalmi tényezők megakadályozzák a csatlakozást éppen úgy, mint ahogy a 48-as forradalomban is lehetetlenné tették, vagy ahogyan 1865-ben véres háborúra vezettek. Emel-

lett a szigorúan vett osztályszempontok is erősen szembeötlők. Az ausztriai munkásság érthetően zárkózik el a barnainges Németországhoz való esatlakozás gondolata elől. Ha az Anschluss a közel jövőben Berlinből kiindulva mégis tetté válna, az osztrák munkásság a februári vereség után sem habozna a „felszabadítók” ellen fegyvert fogni: nem ugyan Dollfuss oldalán, hanem két front ellen harcolva a saját érdekeiért. Az Anschluss kérdése valóban haladó szellemben csak az imperializmus egész probléma kérdésének megoldásával nyerhet elintézést.

*

Teljes élességében vetődik fel napjainkban az önrendelkezési jog és autonómia kérdése. Eltekintve azoktól a hátráló nézetektől, amelyek a felszabaduló mozgalom minden formáját elvetik, az ajánlott megoldásokból egész szín- és hangsort lehetne összeállítani. Mi alább csak három nézetet sorolunk fel. Ezek bírálatának keretében aztán megadjuk a haladás irányában fekvő megoldási lehetőségeket is.

Az egyik nézet az ausztrómarxizmus jól ismert u. n. kulturautonómiaja. Ez az „elmélet” a K. u. K. monarchia uralkodó osztályainak érdekeire volt szabva s Renner és Bauer tartották keresztvíz alá. Lényege az, hogy a nemzetiségek számára nem ismeri el az önrendelkezés jogát. Közelebbről megnézve a kulturautonómia az anyanyelv szabad használatának követelésében merül ki. Ezt a megoldást kész örömmel teheti magáévá minden olyan ország uralkodó nemzetisége, amit a nemzetiségek fejlettsége annyira alácsúszott, mint a világháború Ausztria-Magyarország uralkodó osztályait. A kulturautonómia szociáldemokrata hirdetői jobban ismerték és alaposabban képviselték a finánciókés csoportok érdekeit, mint maga a polgárság. Az összeomlás és az új nemzeti államok kialakítása után a szociáldemokrácia mindenütt átvette a kulturautonómia jelszavát. Ténylegesen azonban ez sem fekkhet nagyon a szívükön, mert nincs ország, ahol megvalósítása érdekében számottevő akciót folytattak volna le. A kulturautonómia jelszava azonban ettől eltekintve sem tartható alkalmasnak a probléma megoldására. Nyitva hagyja u. i. azt a tétongó sebet, amelyet a nemzetiségi tömegek és az uralkodó nemzet polgárságának gazdasági ellentétei ütöttek és melynek megoldása a nemzetiségi kérdés tulajdonképpeni tartalma.

Ugyanez a kifogás emelhető a nemzetiségek polgárságának önkormányzati jelszavaival szemben is. A gyarmatokban látjuk ezt megvalósítva. Kínában a Kuomintang, Indiában a Nemzeti Kongresszus az önkormányzat jelszavának kiadásával tulajdonképpen szembefordult a nemzeti felszabaduló mozgalommal. Mindakettő az imperialisták táborába ment a nemzeti felszabadulás ügyéhez tovább is ragaszkodó alsóbb társadalmi rétegekkel szemben. Az európai nemzetiségek legfelső társadalmi rétegeit még fokozottabb mértékben jellemzi ez a kompromisszumos magatartás. Az önkormányzat jelszavának mérlege világosra szerte az, hogy éles határvonalat húz a nem önálló nemzetiségek osztályai között. A „nemzeti felszabadulás” stb. jelszavak mögött az önkormányzat kérdésével kapcsolatban is áttörnek az osztályérdekek nyílt gazdasági törekvései.

Legáltalánosabban elfogadottaknak tarthatjuk ma a „népek önrendelkezésének” jelszavát. Annyira a kor szellemében és napirendjén áll ez a kérdés, hogy nemcsak a kulturautonómia és az önkormányzat szövívői vallják, hanem kifejezetten konzervatív államférfiak is. A wilsoni pontok alapja csakúgy a más nemzetek önrendelkezési joga, mint a Nemzetek Szövetségének kifelé hangoztatott elvei.

Az idevágó irodalom éppen ezért megkülönböztetést tesz a népek önrendelkezési jogának ünnepekre tartogatott követelménye és a népek valódi önrendelkezési jogának jelszava közt. Csak ez utóbbiban látja a garanciát a világ nemzetiségi problémáinak végleges megoldására. Óriási különbség van az első és második fogalmazás között. Kiténik ez abból is, hogy míg az előbbi nem ismeri el a népek számára az esetleges elszakadási jogot, a második ebben is konzekvens és magának a kérdéses nemzetnek ítéli oda a döntés jogát. Abból a feltevésből indul ki, hogy „nem lehet szabad az a nemzet, amely más népeket tart elnyomatásban.“ A népek valódi önrendelkezési jogának megvalósításával nemcsak a ma függő, hanem a ma uralkodó nemzeteket is, a szó haladó emberi értelmében, szabaddá akarja tenni. Ez a törekvés bizonyos mértékben erősen meggyőző bizonyító adatokra támaszkodik. Kifejezésre juttatják ezek a bizonyítékok, hogy a szabad elhatározáson felépülő együvértartozás az egyedül alkalmas módja a nemzetiségi surlódások kiküszöbölésének. Röviden, a népek valódi önrendelkezési jogának megvalósításától várja korunk aktuális nemzetiségi problémáinak megoldását.

Csak ezt a három irányzatot ragadtuk ki az ajánlott megoldások tömkelegéből. Az u. n. „péneurópa“ törekvéseket nyugodt lélekkel melőzhattük, mert az fel sem veti a kis, önálló étellel nem bíró nemzetiségek egyenjogusításának kérdését. Ugy véljük, hogy ez a szűk elemzés is felfedte azokat a hatalmas távlatokat, amelyek a probléma megoldásának folyamán nyilhatnak. A kutatás középpontba állítása és részletekig menő megvilágítása, rendkívül érdekes és hasznos foglalkozást jelentene.

OPERETT ÉS HABORU. „A színház, festészet, szobrászat és zene összefügg a védekezési akarattal. Nem csak egy schlageteri hősiességről szóló darab, nem csak a Wilhelm Tell körüli százpróbás klasszikusok, nem csak... kis hazai drámai művek szolgálhatják, s végső értelemben kötelesek szolgálni a védekezési akaratot, hanem... az operett is szolgálhatja a Német Birodalom oly' hön vágyott nagyságáért való harcot. Ha Lehár „Mosoly országá“t látom a színházban és a magát Chinában elhagyatottnak érző német hercegnő hazaszeretetről hallok, akkor ez az ügynevezett „könynyü“ zenemű is végső értelemben a német hazaszeretet érzését kelti fel bennem, amely érzés csak akkor hathatós, ha a haza biztonságban van — ha védekezési akarata van jelen.“ (Erzieher: Organ des Nationalsozialistischen Lehrerbundes, 1934. III.)

HABORUSKÉSZÜLŐDÉS A HÁZTETŐN. „A polgári légvédelem előkészítési munkálatainál különös gond fordítandó a gyújtóbombák tűzveszedelmének leküzdésére. Amíg a tetőszerkezet meg lehetőszen tűzálló, addig a padlásokon felhalmozott limlomok és használaton kívüli házi eszközök meglehetősen gyúlékonyak. A legfontosabb légvédelmi védekezési rendszabály tehát az ilyen gyúlékony anyagoknak a padlásokról való eltávolítása. Ezen cél elérésére mindenesetre szükséges, hogy házi szokásainkat gyökerestől megváltoztassuk!“ (Die Sirene. Zeitschrift des Reichsluftschutzbundes, 1934. II.)